

Організаційні основи підготовки та відбору спортсменів

Оксана Шинкарук

Національний університет фізичного виховання і спорту України, Київ, Україна

Мета: визначити організаційні умови підготовки та відбору віддаленого резерву в сучасних умовах розвитку спорту.

Матеріал і методи: аналіз науково-методичної літератури, документальних та нормативних документів та даних Інтернет, систематизація та узагальнення, спостереження.

Результати: у статті розглянуто проблему відбору та орієнтації і підготовки спортсменів у процесі багаторічного вдосконалення, місце системи дитячо-юнацького та резервного спорту в цьому процесі. Визначено три рівні підготовки, відбору та орієнтації спортсменів: віддаленого та найближчого резерву, до національних збірних команд з видів спорту.

Висновки: ефективність підготовки спортсменів залежить від створення організаційних умов, які ґрунтуються на раціональному розподілі матеріально-технічного, фінансового, кадрового, науково-методичного та медичного забезпечення на всіх рівнях підготовки спортсменів.

Ключові слова: підготовка, відбір, орієнтація, рівні, дитячо-юнацький та резервний спорт, організаційні умови.

Вступ

Всебічний аналіз даних тривалих наукових досліджень і літературних джерел дозволяє стверджувати, що протягом декількох десятиліть в Україні формувалися основи багаторічної підготовки до вищих досягнень у процесі розвитку складної системи дитячих спортивних шкіл, спеціалізованих класів і спеціалізованих дитячих спортивних і шкіл вищої спортивної майстерності, інтернатів спортивного профілю, училищ олімпійського резерву та фізичної культури, експериментальних груп олімпійської підготовки, опорних пунктів олімпійської підготовки, центрів олімпійської підготовки, збірних команд з видів спорту країни, ДСТ, відомств тощо [5; 7; 9].

У цілому система підготовки віддаленого резерву була досить стабільна й ефективна, хоча і не завжди економічна з позицій масштабності підготовки дітей для системи олімпійського спорту. Розвиток науки в галузі спортивної підготовки та результати останніх виступів спортсменів на міжнародній арені свідчать про необхідність, з урахуванням сучасних умов трансформації українського спорту, удосконалювати процес підготовки спортсменів шляхом реалізації обґрунтованої системи відбору віддаленого й найближчого резерву, а також спортсменів-претендентів на потрапляння до збірної команди України.

Система дитячо-юнацького та резервного спорту є основою для подальшої цілеспрямованої підготовки до головних змагань у спорті вищих досягнень [1; 8; 10]. Саме централізована підготовка в дитячо-юнацьких спортивних школах і спортивних школах олімпійського резерву створюють передумови для юного спортсмена потрапити в спеціалізовані училища олімпійського резерву, центри олімпійської підготовки та національні збірні команди України, які є найважливішими компонен-

тами структури цілеспрямованої системи олімпійської підготовки [3; 4; 6].

Підготовка спортсмена здійснюється через основні структурні елементи: дитячо-юнацькі спортивні школи, школи спортивного профілю, училища фізичної культури, центри олімпійської підготовки, де тренуються спортсмени та створюються повноцінні умови для їх підготовки і навчання, можливості ефективно поєднувати підготовку та участь у змаганнях у складах збірних команд з повноцінною підготовкою на місцях [7].

Наявність таких центрів дозволяє створити необхідні умови для перспективного спортивного резерву шляхом залучення найбільш обдарованих спортсменів зі спортивних шкіл та інтернатів (училищ, ліцеїв) до централізованої підготовки. Принциповим у даному випадку є підпорядкованість всієї діяльності центрів і взаємодіючих з ними структур дитячо-юнацького спорту завданням багатоступеневого відбору перспективних спортсменів та організації їх повноцінної підготовки до змагань.

Зв'язок дослідження с науковими програмами, планами, темами. Роботу виконано у відповідності до тематичного плану МОН України за темою 2.34. «Технологія відбору та орієнтації спортсменів-початківців в різних видах спорту», № держ. реєстрації 0114U001483.

Мета дослідження: визначити організаційні умови підготовки та відбору віддаленого резерву в сучасних умовах розвитку спорту.

Матеріал і методи дослідження

Методи дослідження – аналіз науково-методичної літератури, документальних і нормативних документів та даних Інтернет, систематизація та узагальнення, спостереження.

Результати дослідження та їх обговорення

При формуванні організаційних основ раціональної системи багаторічної підготовки на її різних рівнях – у збірних командах, найближчому і віддаленому резерві – важливою є оптимізація організаційної структури (збірні команди, центри олімпійської підготовки, ШВСМ, училища, ДЮСШ та СДЮСШОР тощо), забезпечення дотримання ряду основних положень. Для реалізації успішної підготовки і багаторічного відбору спортсменів необхідно, щоб всі організаційні структури, всі етапи багаторічного вдосконалення мали в рівній мірі необхідне матеріально-технічне, фінансове, кадрове, науково-методичне та медичне забезпечення [7; 9]. Концентрація уваги на основних складах збірних команд і зневага до роботи з найближчим і віддаленим резервом є неефективним шляхом, який неминуче негативно позначиться на ефективності подальшої підготовки.

Важливим є забезпечення оптимального співвідношення кількості дітей, що займаються спортом, на різних етапах багаторічного вдосконалення і постійний відсів тих спортсменів, які недостатньо перспективні з точки зору подальшої підготовки, і поповнення перспективними дітьми. Реалізація цього положення вимагає залучення максимальної кількості дітей у систему тестування, а саме стану їх здоров'я, особливостей статури, фізичних можливостей і короткочасного початкового навчання.

Для практичної реалізації системи відбору спортсменів і орієнтації їх підготовки в процесі багаторічного удосконалення нами обґрунтовано рівні багаторічної підготовки, відбору та орієнтації, які відображають цільову спрямованість усієї багаторічної підготовки:

- підготовка, відбір і орієнтація віддаленого резерву;
- підготовка, відбір і орієнтація найближчого резерву;
- підготовка, відбір спортсменів до національних збірних команд з видів спорту та їх орієнтація.

Кожен з цих рівнів системи багаторічної підготовки повинен бути жорстко пов'язаний з етапами багаторічної підготовки спортсменів. Відповідно і діяльність різних структурних осередків системи спорту повинна бути органічно пов'язана як з етапами багаторічної підготовки, так і з рівнями [9].

Підготовка, відбір та орієнтація віддаленого резерву починається безпосередньо після масового навчання основам виду спорту.

Період масового навчання основам виду спорту триває 2–3 місяці в обсязі 20–30 занять і передує першому рівню. Наявність такого підходу дозволяє поповнити ДЮСШ перспективними дітьми і вирішити питання підготовки повноцінного спортивного резерву.

Відбір і орієнтація спортсменів як важлива складова цього процесу в даний час не враховується. Це ставить під сумнів ефективність і раціональність багаторічної підготовки в ряді видів спорту. Набір дітей в спортивні групи для занять спортом проводиться безсистемно. Щорічно в систему ДЮСШ для підготовки на першому дворічному етапі багаторічного вдосконалення має залучатися 20–22 тис. перспективних дітей, відібраних у результаті 2–3-місячного масового навчання основам видів спорту.

Передова практика і спортивна наука дозволяють стверджувати, що з 10–15 дітей, які пройшли курс початкового навчання в ДЮСШ, у середньому лише одна дитина, що має явну схильність до занять даним видом спорту, може повернути до себе увагу фахівців. Таким чином,

для того щоб щорічно залучати в ДЮСШ 20–22 тис. дітей, необхідно залучити в систему масового навчання не менше 220–250 тис. дітей. Це співвідношення може бути змінено лише в бік збільшення кількості дітей, залучених до масового навчання, що з'явиться гарантією підвищення перспективності дітей, яких приймають у дитячі спортивні школи [2; 9].

Необхідність реалізації широкої програми масового навчання дітей основам різних видів спорту вимагає реорганізації системи фізичного виховання школярів у бік підвищення ролі спортивної спеціалізації, тісного взаємозв'язку діяльності загальноосвітніх шкіл та ДЮСШ. Значна частина школярів, що пройшли один або кілька курсів масового навчання, але не потрапили в ДЮСШ, здатна до активної участі в системі масового спорту не тільки в школі, але і в подальшому житті. Таким чином, створюються широкі передумови для вдосконалення системи шкільного фізичного виховання в найбільш перспективному і привабливому для дітей напрямку – спортивному, з формуванням системи внутрішньошкільних і позашкільних змагань.

На етапі початкової підготовки відбувається поступовий відсів недостатньо перспективних дітей, і до другого року підготовки приступає 10–12 тис. дітей.

Після закінчення дворічного етапу початкової підготовки більша частина дітей відраховується з ДЮСШ і переводиться в систему масового шкільного спорту. Лише кожна четверта дитина, яка виявила явно виражені здібності до ефективних занять даним видом спорту, може бути переведена на другий етап багаторічного вдосконалення – етап попередньої базової підготовки. Таким чином, на початку третього року навчання в ДЮСШ повинно виявитися всього 2500 найбільш перспективних дітей, а в кінці року – 2000 дітей, які переводяться на четвертий рік навчання.

Особливе місце належить підготовці, відбору та орієнтації найближчого резерву. Даний рівень охоплює чотири роки і відповідає за часом етапу спеціалізованої базової підготовки та підготовки до вищих досягнень. Відбір носить чітко спрямований характер. Це пов'язано з підготовкою спортсменів у конкретних дисциплінах і необхідністю орієнтації підготовки для максимально можливого прояву здібностей спортсменів.

Після закінчення четвертого року навчання в ДЮСШ (рівень підготовки віддаленого резерву) значна частина дітей (75%) переходять на п'ятий рік навчання і наступний етап багаторічного вдосконалення – трирічний етап спеціалізованої базової підготовки. Більшість дітей на цьому етапі багаторічної підготовки відрізняються вираженою схильністю до досягнення високих результатів у даному виді спорту, міцним здоров'ям, явно вираженою мотивацією. Тому відсоток дітей, які відраховуються із ДЮСШ на цьому етапі, різко знижується: з 1500 дітей, які не приступили до виконання навчального плану п'ятого року навчання в ДЮСШ, наприкінці року залишається близько 80% дітей – 1200 осіб, а після закінчення програми шостого року – 1000 (83,3%), які і приступають до освоєння навчального плану заключного року цього етапу багаторічної підготовки [9].

Третій рівень – підготовка, відбір до національних збірних команд за видами спорту та орієнтація – охоплює період у чотири роки і більше, включає етап максимальної реалізації індивідуальних можливостей, етап збереження досягнень та етап поступового зниження досягнень. Від-

бір проводиться за умови переходу на третій рівень, при формуванні збірної команди України.

Висновки

Система знань про багаторічну підготовку, відбір та спортивну орієнтацію як єдиного цілого ґрунтується на необхідності тривалої підготовки до досягнення високого спортивного результату та вимагає особливої уваги до спортсменів, які перебувають у системі дитячо-юнацького та резервного спорту, спорту вищих досягнень; урахування закономірностей спортивного відбору і напрямків орієнтації тренувального процесу для підвищення його ефективності як в інтересах самої підготовки, так і фізич-

ного виховання в системі дошкільної та шкільної освіти; забезпечення оптимального співвідношення кількості спортсменів на різних етапах багаторічного удосконалення, що передбачає постійний відбір перспективних дітей; створення організаційних і методичних умов для ефективного індивідуального розвитку виявлених спортивно обдарованих дітей та ефективної реалізації можливостей змагальної спортивної діяльності, орієнтованої на максимальні досягнення.

Перспективи подальших досліджень. Визначені організаційні умови підготовки та відбору віддаленого резерву в сучасних умовах розвитку спорту дозволять обґрунтувати та впровадити технологію відбору та підготовки початківців у різних видах спорту.

Конфлікт інтересів. Автор заявляє, що немає конфлікту інтересів, який може сприйматися таким, що може завдати шкоди неупередженості статті.

Джерела фінансування. Ця стаття не отримала фінансової підтримки від державної, громадської або комерційної організації.

Список використаної літератури

1. Бальсевич В. К. Принципы многолетней спортивной подготовки в контексте реализации принципа природосообразности / В. К. Бальсевич // XIV Междунар. науч. конгр. «Олимпийский спорт и спорт для всех», 5–8 окт. 2010 г. : [тез. докл.] / Нац. ун-т физ. воспитания и спорта Украины. – К., 2010. – С. 41.
2. Булгакова Н. Ж. Теоретические и методические основы подготовки спортивного резерва (на примере плавания) / Н. Ж. Булгакова // Современ. олимп. спорт и спорт для всех: XIV Междунар. науч. конгр. – К. : Олимп. лит., 2010. – С. 161.
3. Губа В. П. Основы распознавания раннего спортивного таланта: учеб. пособие для вузов физ. культуры / В. П. Губа. – М. : Терра-спорт, 2003. – 208 с.
4. Давыдов В. Ю. Теоретические основы спортивного отбора и специализации в олимпийских водных видах спорта дистанционного характера : автореф. дис. на соискание науч. степени доктора биол. наук / В. Ю. Давыдов. – М., 2002. – 40 с.
5. Нестерова А. Предпосылки формирования эффективной системы сотрудничества общеобразовательных и детско-юношеских спортивных школ в Украине / Анастасия Нестерова, Оксана Шинкарук // XII Междунар. науч. конгр. «Олимпийский спорт и спорт для всех» : [сб. тезисов]. – 2008. – Т. III. – С. 144–145.
6. Никитушкин В. Г. Теория и методика юношеского спорта / В. Г. Никитушкин. – М. : Физ. культура и спорт, 2010. – 203 с. : ил.
7. Платонов В. Н. Некоторые особенности современной системы детско-юношеского спорта в Украине / В. Н. Платонов, О. А. Шинкарук, Л. А. Драгунов // Наука в олимп. спорте. – 2005. – № 1. – С. 129–132.
8. Семенов Л. А. Определение спортивной пригодности детей и подростков: биологические и психолого-педагогические аспекты : [учеб.-метод. пособие] / Л. А. Семенов. – М. : Сов. Спорт, 2005. – 142 с.
9. Шинкарук О. А. Современная система детско-юношеского и резервного спорта в Украине: проблемы и перспективы / О. А. Шинкарук // Материалы Междунар. науч.-практ. конф. [«Актуальные проблемы подготовки резерва в спорте высших достижений»] : [сб. статей]. – Минск, 2009. – С. 64–67.
10. Brown J. Sport talent / J. Brown. – Champaign, Illi Human Kinetics, 2001. – 300 p.

Стаття надійшла до редакції: 20.04.2016 р.

Опубліковано: 30.06.2016 р.

Аннотация. Шинкарук О. Организационные основы подготовки и отбора спортсменов. Цель: определить организационные условия для подготовки и отбора удаленного резерва в современных условиях развития спорта. **Материал и методы:** анализ научно-методической литературы, документальных и нормативных документов и Интернет-данных, систематизация и обобщение, наблюдение. **Результаты:** в статье рассмотрена проблема отбора, ориентации и подготовки спортсменов в процессе многолетнего совершенствования, место системы детско-юношеского и резервного спорта в этом процессе. Определены три уровня подготовки, отбора и ориентации спортсменов: отдаленного и ближайшего резерва национальных сборных команд по видам спорта. **Выводы:** эффективность подготовки спортсменов зависит от создания организационных условий, которые основываются на рациональном распределении материально-технического, финансового, кадрового, научно-методического и медицинского обеспечения на всех уровнях подготовки спортсменов.

Ключевые слова: подготовка, отбор, ориентация, уровни, детско-юношеский и резервный спорт, организационные условия.

Abstract. Shynkaruk O. Organizational foundations of preparation and selection of athletes. Purpose: to determine organizational conditions for the preparation and selection of a remote reserve in modern conditions of development of sports. **Material & Methods:** method of research – analysis of scientific-methodical literature, documentary and regulatory documents and Internet data, systematization and generalization, observation. **Results:** the article considers the problem of selection, orientation and training of athletes in the course of many years improvement, the location of the system children and youth and reserve sports in the process. Identifies three levels of training, selection and orientation of athletes: distant and the nearest reserve of national teams on sports. **Conclusions:** the efficiency of preparation of sportsmen depend on creating organizational conditions that are based on a rational distribution of material and technical, financial, personnel, scientific-methodical and medical support at all levels of training athletes.

Keywords: training, selection, orientation, levels, children, youth and reserve sports, organizational conditions.

References

1. Balsevich, V. K. 2010, [Principles of long-term sports training in the context of the implementation of the duality principle] *XIV Mezhdunar. nauch. kongr. «Olimpiyskiy sport i sport dlya vsekh»*, 5–8 okt. 2010 g. [XIV Intern. scientific. Congr. "Olympic Sport and Sport for All", October 5-8. 2010]. Kyiv, p. 41. (in Russ.)
2. Bulgakova, N. Zh. 2010, [Theoretical and methodological bases of preparation of sports reserve (for example, swimming)] *Sovrem. olimp. sport i sport dlya vsekh: XIV Mezhdunar. nauch. kongr* [Modern Olympic Sport and Sport for All: XIV Intern. scientific Congr.]. Kyiv: Olimp. lit., pp. 161. (in Russ.)
3. Guba, V. P. 2003, *Osnovy raspoznaniya rannego sportivnogo talanta* [Fundamentals recognize sporting talent early]. Moscow: Terra-sport, 208 p. (in Russ.)
4. Davydov, V. Yu. 2002, *Teoreticheskiye osnovy sportivnogo otbora i spetsializatsii v olimpiyskikh vodnykh vidakh sporta distantsionnogo kharaktera* : avtoref. doktora biol. nauk [Theoretical Foundations of sports selection and specialization in the Olympic aquatic species remote nature of sport : doct. of sci. thesis]. Moscow, 40 p. (in Russ.)
5. Nesterova, A. & Shinkaruk, O. 2008, [Preconditions of formation of an effective system of cooperation of educational and youth sports schools in Ukraine] *XII Mezhdunar. nauch. kongr. «Olimpiyskiy sport i sport dlya vsekh»* [Modern Olympic Sport and Sport for All: XII Intern. scientific Congr.]. T.III., pp. 144–145. (in Russ.)
6. Nikitushkin, V. G. 2010, *Teoriya i metodika yunosheskogo sporta* [Theory and methods of youth sports]. Moscow: Fiz. kultura i sport, 203 p. (in Russ.)
7. Platonov, V. N., Shinkaruk, O. A. & Dragunov L. A. 2005, [Some features of the modern system of youth sport in Ukraine] *Nauka v olimp. sporte* [Science in Olympic sport]. No 1, p. 129–132. (in Russ.)
8. Semenov, L. A. 2005, *Opredeleniye sportivnoy prigodnosti detey i podrostkov: biologicheskiye i psikhologo-pedagogicheskiye aspekty* [Definition of sports fitness of children and adolescents: biological, psychological and pedagogical aspects]. Moscow: Sov. Sport, 142 p. (in Russ.)
9. Shinkaruk, O. A. 2009, [The modern system of youth and reserve sport in Ukraine] *Materialy Mezhdunar. nauch.-prakt. konf. «Aktualnyye problemy podgotovki rezerva v sporte vysshikh dostizheniy»* [Materials Intern. scientific-practical. Conf. "Actual problems of training provision in the sphere of sports"]. Minsk, pp. 64–67. (in Russ.)
10. Brown, J. 2001, *Sport talent*. Champaign, Ili Human Kinetics, 300 p.

Received: 20.04.2016.

Published: 30.06.2016.

Шинкарук Оксана Анатоліївна: д. фіз. вих., професор; Національний університет фізичного виховання і спорту України: вул. Фізкультури, 1, Київ, 03680, Україна.

Шинкарук Оксана Анатольевна: д. физ. восп., профессор; Национальный университет физического воспитания и спорта Украины: ул. Физкультуры, 1, Киев, 03680, Украина.

Oksana Shynkaruk: Doctor of Science (Physical Education and Sport), Professor; National University of Physical Education and Sport of Ukraine: Physkul'tury str. 1, Kyiv, 03680, Ukraine.

ORCID.ORG/0000-0002-1164-9054

E-mail: shi-oksana@yandex.ua

Бібліографічний опис статті:

Шинкарук О. Організаційні основи підготовки та відбору спортсменів / О. Шинкарук // Слобожанський науково-спортивний вісник. – Харків : ХДАФК, 2016. – № 3(53). – С. 109–112. – doi:10.15391/sns.v.2016-3.021